

Sociologen socialiseren: Representatie van de sociologie en de socioloog in Vlaamse inleidende handboeken

Freek Van Deynze*¹

Samenvatting

We onderzochten hoe sociologie en de rol van de socioloog voorgesteld worden in een selectie van inleidende handboeken sociologie. Het gaat om handboeken die tussen het begin van de twintigste eeuw en vandaag gebruikt of waarschijnlijk gebruikt werden aan een of meer van de Vlaamse universiteiten van Brussel, Antwerpen, Leuven en Gent. Meer specifiek belichten we hoe sociologie werd voorgesteld als een wetenschap, wat de rol van waarden en objectiviteit hierin is, de mogelijke publieke rol van de socioloog en zijn of haar kennis, en hoe deze voorstelling evolueerde doorheen de tijd.

Deze thema's blijken minder aanwezig in de eerste helft van de twintigste eeuw, maar worden op meer verschillende manieren ingevuld. Sociologie wordt ingevuld als een sociaal-filosofische reflectie en taxonomie van de maatschappij. De eerder vermelde thema's werden meer uniform en wijdverspreid ingevuld vanaf de jaren zestig. Sociologie wordt voorgesteld als een objectieve, empirische wetenschap die ten dienste kan staan van het sociale beleid en kan helpen bij de oplossing van sociale problemen.

Deze evolutie loopt samen met de uitbreiding en institutionalisering van de sociologie als een op zichzelf staande wetenschappelijke discipline aan de universiteiten en de daarmee gepaard gaande professionalisering van de socioloog als beroep. De laatste drie decennia komt er meer ruimte voor alternatieve visies op deze kwesties, zoals toenemende aandacht voor de socioloog als sociaal hervormer of publiek intellectueel. Ook de rol van waarden en machtskwesties die gepaard gaan met de productie en het gebruik van sociologische kennis wordt belangrijker.

Kernwoorden

Sociologie van de sociologie, handboeken, sociologie in Vlaanderen, wetenschaps-sociologie, geschiedenis van de sociologie

* Freek.vandeynze@ugent.be

¹ Universiteit Gent

Een inleiding tot inleidingen

Herinner je je nog de eerste keer dat je een handboek sociologie vastnam? Was het Johnny Vinckes groene boek met flitsende kleurenfoto's, de gestencilde cursus van Marthe Versichelen of de statige, maar nu een beetje muf ruikende *Introduction à la sociologie* van kanunnik Jacques Leclercq?

Inleidende handboeken spelen een belangrijke rol in de socialisering van sociologen. Ze zijn veelal de eerste kennismaking met de discipline en ze kunnen een reden zijn om er wel of niet mee door te gaan. Je vindt ze bovendien niet alleen op de leeslijst van sociologiestudenten maar ook bij opleidingen waar sociologie gegeven wordt als hulpwetenschap of soms gewoon in de lokale bibliotheek. Ze bereiken dus geregeld een groter en gevarieerder publiek dan het gemiddelde artikel in een wetenschappelijk tijdschrift. Voor velen is het het enige, of toch het meest diepgaande, contact met de discipline.

Handboeken hebben ook om andere redenen een speciaal karakter (Platt, 2008; McCarthy & Das, 1985). De kennis die ze bevatten vertelt ons iets over wat de schrijver belangrijk en vaak ook vanzelfsprekend vindt. De keuze voor de inhoud wordt gemotiveerd door te verwijzen naar wat men ervaart als een soort algemeen gedeelde consensus over wat de kern van de sociologie uitmaakt, of kan een meer expliciete poging zijn om zieltjes te winnen voor een alternatieve visie op sociologie. Bovendien komen er niet enkel sociologische theorieën en benaderingswijzen aan bod, maar wordt er doorgaans ook een beeld meegegeven van de sociologie en haar beoefenaars zelf.

Een aantal thema's komt hierbij telkens terug. Enerzijds gaat het over de wetenschappelijke status van de sociologie en waar deze op gebaseerd is. Anderzijds gaat het over hoe de sociologie en haar beoefenaars zich dienen te verhouden tot de rest van de maatschappij. Woorden als 'waarden' en 'objectiviteit' zijn bij dergelijke discussies nooit ver weg. Deze thema's vinden we niet enkel terug bij Vlaamse sociologen, noch zijn ze beperkt tot handboeken. Het zijn kwesties die keer op keer terugkomen, op verschillende momenten, in verschillende landen en in verschillende disciplines.¹

In dit artikel zullen we ons echter beperken tot hoe men met deze kwesties omgaat in inleidende handboeken sociologie die gebruikt werden aan Vlaamse universiteiten² en kijken naar hoe dit verandert doorheen de tijd. Hierdoor worden we ons bewust van verschillende manieren om te kijken naar deze kwesties en naar hoe deze in de afgelopen honderd jaar praktisch ingevuld werden bij het sociologisch onderwijs in Vlaanderen.

Om het geheel overzichtelijk te houden en om de handboeken enigszins in hun context te plaatsen, splitsen we de bespreking op in twee delen, met begin de jaren zestig als historisch breukpunt. Het is vanaf deze periode dat de Vlaamse sociologie uitgroeit tot een zelfstandige discipline en kan steunen op een sterke institutionele verankering. Dit betekent een verandering in de positie van zowel de schrijver van de handboeken als het publiek ervan, wat ook gevolgen zal hebben voor de interpretatie van de inhoud.

Sociologie, een prille hulpwetenschap aan de universiteit

De eerste tijdspanne die we zullen behandelen kunnen we ruwweg situeren tussen het begin van de twintigste eeuw en het begin van de jaren zestig. Eind negentiende, begin twintigste eeuw werden er voor het eerst onder de naam ‘sociologie’ vakken geëdoceerd aan ‘Vlaamse’ universiteiten, meer bepaald aan de Rijksuniversiteit Gent en aan de universiteit van Brussel (De Bie, 1988, p. 52; Gerard, 1992, pp. 12-3). Sociologie krijgt in deze periode voet aan wal aan de universiteit, maar kan nog niet rekenen op een sterke institutionele verankering.

Een aantal handboeken uit deze tijd laat zich eerder lezen als een filosofisch pleidooi voor het mogelijke bestaan van een sociale wetenschap van de maatschappij (De Greef, 1911; Leclercq, 1948; Leclercq, 1959). De handboeken van De Greef (1911), Haesaert (1956) en Leemans (1938) zijn tevens een zoektocht naar de basisprincipes van deze nieuwe sociale wetenschap, waarbij men een aantal fundamentele sociale verschijnselen wil identificeren, benoemen en beschrijven.

Sociologie in Gent en Brussel: veel waarden, weinig woorden

Guillaume De Greef was een theoreticus die zich verbonden voelde met de positieve filosofie van Comte en socialistische en anarchistische stromingen uit zijn tijd, die duidelijk sporen achterlaten in zijn werk (Wils, 2001, pp. 312-3). Samen met figuren als Emile Waxweiler en Hector Denis bouwde hij met de financiële steun van de Belgische industrieel Ernest Solvay het eerste sociologisch onderzoeksinstituut uit (Crombois, 1994, pp. 28-35; Wils, 2001, pp.15-6). De Greef leverde niet alleen talrijke sociologische bijdragen, maar was ook actief begaan met de politieke kwesties van zijn tijd. Voortbouwend op Comte, Quetelet en Spencer pleit hij voor een positivistische studie van de maatschappij, die hij ziet als een ‘superorganisme’ dat bestaat uit organen die functioneel zijn voor het geheel (De Greef, 1911).

Passend binnen de logica van de positieve filosofie, beschrijft De Greef de wetenschap als een onderdeel van een natuurlijke maatschappelijke ontwikkeling in de richting van vooruitgang en democratie. Sociologie is voor hem een wetenschappelijk én emancipatorisch project, het product van het samengroeien van het positivisme, empirisme, (wetenschappelijk) socialisme en utopisch denken (De Greef, 1911, pp. 212-30).

Hij stelt dan ook dat “...il ne faudrait pas qu’un seul élève sortît de l’université sans avoir suivi un cours complet de sociologie. Les médecins, les avocats, les ingénieurs ne peuvent être des hommes, c’est-à-dire des membres intelligents de la société, qu’à cette condition” (De Greef, 1911, p. VII).

De Greef spreekt niet over een uitsluiting van waarden. Deze vraag is voor hem waarschijnlijk niet aan de orde, aangezien de sociologie zelf een intrinsiek onderdeel is van een onafwendbare, bredere maatschappelijke evolutie richting wetenschappelijkheid (De Greef, 1911, pp. XIII-XIV).

Ook bij Leemans en Haesaert vinden we het strakke onderscheid tussen ‘feiten’ en ‘waarden’ en het essentiële belang van objectiviteit voor het wetenschappelijk karakter niet terug (Haesaert, 1956; Leemans, 1938). Haesaert³ vermeldt dit niet en besteedt in het algemeen weinig belang aan deze eerder filosofische kwesties, terwijl Leemans⁴ juist stelt dat een waardenvrije sociologie niet mogelijk is vanwege de verstrengeling van ontologische en epistemologische veronderstellingen: “De strijd die om het begrip sociologie gevoerd wordt en die vandaag met dezelfde intensiteit wordt gestreden als gisteren, is op zijn beurt een illustratie van het feit dat er geen waarde-vrije sociologie mogelijk is. In de sociologische oordelen, in de manier waarop de sociale vraagstukken worden gesteld en behandeld, ook door hem die enkel een zuiver positief denken erkennen wil, heeft een doordrenking plaats met waarde-oordelen. Reeds steunt de eenzijdige erkenning van de positieve denkwijze op een bepaald waarde-oordeel. [...] De wijze waarop het sociologisch voorwerp gezien wordt, leidt natuurlijk tot het aanwenden van die groep bepaalde kennismiddelen” (Leemans, 1938, p. 8).

De positieve filosofie waardoor vele van de vroege Belgische sociologen geïnspireerd zijn moeten we eerder zien als een geloof in vooruitgang en de mogelijkheid van (sociale) wetenschap dan in het strikt toepassen van methodes als statistiek die gericht zijn op het vaststellen van strikt causale verbanden, wat ook wel met de term ‘positivisme’ wordt geassocieerd.

Victor Leemans waarschuwt voor de vermathematisering van de sociologie en de “groteske dictatuur van het cijferen en het meten” die miskent hoe het sociale leven een product is van de geest, wat men vandaag de dag ‘zingeving’ of ‘betekenis’ zou noemen (Leemans, 1938, p. 73).

Ook voor Jean Haesaert zijn cijfers niet erg belangrijk; “À propos de méthode, il faut rejeter l'idée que la seule vraie est celle qui mesure et calcule. C'est une erreur. Il suffit de bien observer! Accordons que les mensurations et l'arithmétique y aident. Elles ajoutent toutefois peu de chose et ne rectifient que rarement: les hommes vivent en société depuis des millénaires et tout ce qu'ils peuvent montrer a été vu, car il n'est pas besoin en cette matière de microscope. Chiffrer les truismes n'est certes pas toujours une tâche vaine, mais il faut pouvoir s'arrêter, tenant compte du fait que les sciences sociales s'accommodent d'une certaine marge d'indétermination. On ne peut espérer autre chose que de voir mieux et plus juste” (Haesaert, 1956, pp. 7-8). Men kan zich afvragen hoe hij hierover zou denken in tijden van SPSS.

Sociologie in Leuven: Leclercq's pleidooi voor een objectieve, empirische wetenschap

Een geheel andere benadering is die van Jacques Leclercq, die in zijn werk sociologie juist probeert te ontdoen van de positieve filosofie en de mogelijkheid en meerwaarde ervan als positieve wetenschap beargumenteert (Leclercq, 1948; 1959).

Kanunnik Leclercq is de eerste die het vak sociologie doceert aan de Katholieke Universiteit van Leuven (Gerard, 1992, pp. 72-82). De interesse voor de sociologie leefde

al enige tijd binnen het Hoger Instituut voor Wijsbegeerte, maar kreeg vanwege het wantrouwen tegenover de positieve filosofie en het antiklerikalisme van haar banierdragers, met wie men de sociologie associeerde, maar traag voet aan de grond aan de School voor Politieke en Sociale Wetenschappen (Gerard, 1992). Hierdoor duurde het tot 1939 vooraleer sociologie er als een volwaardig vak gedoopt werd. Men zag maar weinig heil in een goddeloze filosofie met een twijfelachtig wetenschappelijk karakter, zo getuigt het schrijven van Professor Van Heuvel aan toenmalig Rector Abbeloos in een reactie op de intrede van de sociologie aan de universiteiten van Gent en Brussel: “Or la sociologie n’est le plus souvent aujourd’hui qu’une pauvre philosophie dissimulée derrière de longues citations de coutumes et de moeurs plus ou moins pittoresques” (Gerard, 1992, pp. 29-30).

Voor Leclercq (1948, pp. 35-8; 1959, pp. 37-8) is er echter geen strijd tussen het geloof en de sociologie als een objectieve sociale wetenschap die gericht is op het vaststellen van feiten, al hekelt hij de jammerlijke invloed van positivisten zoals Comte die zich volgens hem te veel lieten leiden door antiklerikaal sentiment dat ook een weerslag had op hun werk.

Voor hem kan sociologie wel iets zeggen over de sociale beweegredenen en invloeden die iemand wel of niet gelovig maken, maar kan zij daarmee nog geen uitspraken doen over het al dan niet bestaan van God (Leclercq, 1948, pp. 126-7; 1959, pp. 123-7).

Hij vindt het dan ook jammer dat ‘*guérisseurs sociaux*’ parasiteren op de naam van de sociologie en deze gebruiken voor hun eigen doeleinden (Leclercq, 1948, pp. 121-4; 1959, pp. 120-1).

Als wetenschapper dient een socioloog bij het wetenschappelijk werk uitsluitend te opereren op het niveau van ‘feiten’ (Leclercq, 1948, pp. 79-83; 1959, pp. 76-80). Dit onderscheidt de sociologie als positieve wetenschap van de filosofie. Het uitsluiten van de eigen preconcepties tijdens het werk als wetenschapper is noodzakelijk voor de wetenschappelijke status en objectiviteit van dat werk. Dit is echter slechts een tijdelijke houding. Het is voor Leclercq (1948, pp. 122-3; 1959, pp. 121-2) haalbaar noch wenselijk om buiten dit werk ongevoelig te blijven voor sociale fenomenen die als belangrijk of problematisch ervaren worden. Sociologen kunnen hier, op basis van feiten, zelfs een rol bij spelen. Een pleidooi voor kennis en een hermetisch afgesloten sociologie krijgen we niet bij Leclercq.

Met Leclercq zien we een poging om de sociologie expliciet te ontdoen van haar (positief)filosofische pretenties en om ze strak op de leest van de objectieve wetenschap te schoeien, wat haar tevens aanvaardbaar maakt binnen de Katholieke Universiteit van Leuven. Hier zal de sociologie snel een meer prominente plaats verwerven (Gerard, 1992, pp. 51-82).

Sociologie in Vlaanderen: een lange aanloop

Met de expliciete introductie van de feiten-waardenscheiding onderscheidt Leclercq zich van Leemans, De Greef en Haesaert. Toch heeft zijn handboek veel gemeen met

die van zijn collega's. Het is hoofdzakelijk een pleidooi voor het bestaan van de sociologie als sociale wetenschap en de filosofische implicaties van een dergelijke wetenschap, zoals voor het idee van vrije wil (Leclercq, 1948, p. 148).

Ook het werk van de anderen is eerder sociaal filosofisch, gericht op het vastleggen en classificeren van bepaalde basiskennmerken van de samenleving. Hun invulling van sociologie is eerder theoretisch en veralgemenend, beschrijvend en speculatief dan gericht op het uitbouwen van een onderzoeksprogramma en het uitvoeren van specifiek empirisch onderzoek.

Dit is begrijpelijk, gezien de institutionele positie van de discipline en de lage mate van sociale differentiatie. Met uitzondering van het Instituut Solvay beschikten de eerste docenten sociologie niet over de financiering en het personeel voor uitgebreid empirisch onderzoek. Tegelijk namen zij een resem andere rollen op, zowel binnen als buiten de universiteit. Verandering kwam pas traag. Deze periode is gekenmerkt door lange professorale loopbanen (Gerard, 1992, pp. 52-3). Men wordt al op vroege leeftijd professor en gaat pas heel laat met pensioen, wat vernieuwing in de weg staat. Ook de positie van de sociologie als een hulpwetenschap binnen een andere opleiding en het wantrouwen ertegen als autonome wetenschap droegen bij tot het immobilisme van de Belgische sociologie (Vilrocx, 1977, pp. 43-8).

Sociologie, een volwaardige roeping

Sociologie in Vlaanderen: het opgroeien van een wetenschappelijke discipline

Begin de jaren 60 zien we de eerste serieuze evolutie richting professionalisering en disciplinevorming. Een aantal nieuwe, jonge proffen voelt zich geroepen om de sociologie uit te bouwen tot een zelfstandige discipline, met het inrichten van een licentie in de sociologie aan de universiteiten van Brussel en Leuven (Gerard, 1992, pp. 97-111). In 1973 volgt ook Gent (De Wit & Jacobs, 2004, pp. 41-2). In Antwerpen hield men lang vast aan de meer algemene diplomaatitel 'licentiaat in de politieke en sociale wetenschappen', tot deze uiteindelijk in 2001 opgesplitst werd.

Parallel met deze ontwikkelingen breidt de discipline ook institutioneel verder uit met een toename van onderzoeksgroepen en een verzelfstandiging tot departementen en vakgroepen, met de VUB en de KUL als koplopers (De Wit & Jacobs, 2004, pp. 40-3). In 1962 werd er door jonge onderzoekers een beroepsvereniging gesticht, de Organisatie voor Vlaamse Sociologen, die samen met de Nederlandstalige vleugel van de Belgische Vereniging voor Sociologie aan de wieg zou staan van de huidige Vlaamse Vereniging voor Sociologie (De Wit & Jacobs, 2004, p. 46-7).

In Antwerpen werd in 1972 het departement Politieke en Sociale Wetenschappen opgericht, waarbij de kandidaturen en licenties respectievelijk aan de Universitaire Faculteiten van Sint-Ignatius (UFSIA) en de Universitaire Instelling Antwerpen (UIA) gedoceerd werden (De Wit & Jacobs, 2004, pp. 42-3).

In 2003 werden UFSIA, UIA en RUCA (Rijks Universitair Centrum Antwerpen) samengevoegd tot de Universiteit Antwerpen, waar de sociologische onderzoekscentra werden samengebracht in de Faculteit Politieke en Sociale Wetenschappen. In Gent ten slotte slagen de politieke en sociale wetenschappen er pas in 1992 in om zich los te scheuren van de Faculteit Rechten en een eigen faculteit op te richten, hoewel hier in de directe nasleep van mei 68 al vraag naar was geweest (Gaus, 2002, pp. 11-4).

In deze periode verwerft de sociologie een grotere plaats in het leven van haar beoefenaars. Waar de eerste Vlaamse sociologen nog een aanzienlijk *homo universalis*-gehalte hadden, wordt de rol van socioloog meer en meer een volwaardig en voltijds beroep, onder meer door de hogere professionele eisen die men aan professoren stelt en een strenger toezicht op cumulatie (Gerard, 1992, pp. 140-7). Sociologen zijn niet langer vrij unieke en eenzame figuren binnen de universiteit, maar ze zijn een deel van een groep collega's met wie ze een gelijkaardige sociologische vorming en volwaardige professionele bezigheid gemeen hebben.

Sociologie evolueert in deze periode van een hulpwetenschap en een ondersteunend vak naar een volwaardige studierichting. De afgestudeerden vragen later meer plaats aan de universiteit voor hun discipline.

Wetenschap en waardenvrijheid

De scheiding van waarden en feiten

We sloten de eerste helft van de geschiedenis van de Vlaamse sociologie af met het pleidooi van Jacques Leclercq voor sociologie als een positieve, objectieve wetenschap die zich bezighoudt met feiten en zich onthoudt van waardeoordelen. Hiermee ontdeed hij de sociologie van de antiklerikale ballast van de positieve filosofie en maakte haar zo aanvaardbaar aan de KUL. Ook zijn opvolgers, Pierre De Bie en Karel Dobbelaere,⁵ besteden in hun handboeken aanzienlijke aandacht aan het onderscheid tussen sociologie en filosofie, dat onder meer gebaseerd is op de rol van waarden (De Bie, *s.d.*, pp. 8-13; Dobbelaere, *s.d.*, pp. 32-47).

Zijn visie wordt ook meer algemeen gedeeld. In de handboeken van deze periode wordt sociologie doorgaans getypeerd als een sociale wetenschap gesteund op empirisch onderzoek en feitenmateriaal, op basis waarvan men aan theorievorming werkt of veralgemenende uitspraken doet. Het merendeel van de auteurs baseert de wetenschappelijkheid van de sociologie deels op het uitsluiten van waarden in het wetenschappelijk werk. Versichelen⁶ wijst hier duidelijk op, "Zij [Sociologie] is een categorische en geen normatieve discipline. Zij beperkt zich tot wat is, en bekommert zich niet om wat zou moeten zijn. Zij bekommert zich ook niet met wat beter zou zijn. De sociologie spreekt geen waardeoordelen uit, ze doet geen uitspraak over goed of slecht" (Versichelen, 1962, p. 15). Vanuit deze visie, die we expliciet in veel handboeken terugvinden, moeten sociologen dus hun veronderstellingen, belangen en waardeoordelen proberen achterwege te laten zodra zij het terrein van het wetenschappelijk werk betreden.

Waardenvrijheid? Toch niet zo eenvoudig!

Vanaf de jaren tachtig groeit bij velen het besef dat waarden een rol spelen bij de keuze van het onderzoeksonderwerp, wat een toelaatbare vermenging is (Bracke *et al.*, 2010, p. 34; Broom *et al.*, 1986, p. 26; Brutsaert, 1988, pp. 31-2; Elchardus *et al.*, 2014, p. 29; Laermans, 2011, p. 33; Niezing, 1966, p. 10; Vincke, 2007, p. 36; Vranken & Henderickx, 1996, p. 56; Weyns, 2014, p. 3).

Het besef leeft dus dat sociologen geen gevoelloze computers zijn die men gewoon kan volproppen met data waarna er een mooi uitgeprint document met harde feiten uitrolt. Men verwijst in deze gevallen enerzijds naar typisch menselijke vertekeningen en anderzijds naar de sociale bepaaldheid van deze biases⁷ (Bracke *et al.*, 2010, pp. 33-4; Broom *et al.*, 1986, pp. 25-6; Brutsaert, 1988, pp. 31-2; De Bie, *s.d.*, pp. 165-8; Versichelen, 1962, pp. 15-9; Vincke, 2007, p. 36; Vranken & Henderickx, 1996, pp. 65-7; Weyns, 2014, p. 13).

De meeste auteurs stellen dat waarden moeilijk uitgesloten kunnen worden, maar dat de invloed ervan tijdens het wetenschappelijk werk vermeden moet worden, al mogen waarden wel spelen bij de keuze van het onderzoeksonderwerp.

Vincke⁸ geeft een gevatte weergave van deze positie, “Sommige sociologen zijn er zich niet altijd van bewust dat hun waarden een invloed hebben op de keuze van het onderwerp. De keuze van een onderwerp is dus waardegebonden. Vooral sociologen die de waarden van de dominante groepen in een samenleving delen, ervaren deze meestal als vanzelfsprekend en zijn zich niet bewust van hun waardegebondenheid. Waarden kunnen vanuit wetenschappelijk oogpunt niet geëvalueerd worden. Daartoe leent de wetenschap zich niet. Wat telt, is de strengheid en zorgvuldigheid van de toepassing van de wetenschappelijke methode” (Vincke, 2007, p. 36).

Vranken, Henderickx en Vanmarcke⁹ stellen echter, refererend aan Rex: “Omdat onderzoekers lid zijn van een samenleving, van bepaalde groepen in die samenleving, is waardevrijheid uitgesloten en zelfs niet wenselijk. Het is immers juist uit de confrontatie van het eigen waardepatroon, met de feitelijkheid dat de vragen rijzen waarop wetenschappers een antwoord willen vinden. Daartoe moeten ze wel hun waardegedaden uitgangspunten verduidelijken” (2008, p. 62).

Zij steunen deze stellingname op een bespreking van enkele wetenschapsfilosofische en wetenschaps-sociologische inzichten, waarbij ze aanstippen hoe waarden en de sociale context een invloed uitoefenen op hoe men het onderzoeksobject benadert.

Zo ook Jef Verhoeven, die op basis van een uitgebreide bespreking van de sociale situatie van Weber, Parsons en de Frankfurter Schule, en de samenhang met hun wetenschappelijke praktijk en hun visie op de rol van waarden daarin, concludeert: “De positie van de bestudeerde sociologen ligt duidelijk aan de basis van de geformuleerde sociologie-opvatting. Een bepaalde sociologie-opvatting blijkt dus duidelijk niet in gelijk welke samenleving te ontstaan” (Verhoeven, 1973, p. 48). Het is volgens hem dan ook geen grote stap meer naar het inbouwen van deze sociale band in het wetenschappelijk werk en naar het duidelijk maken van de positie die men inneemt.

Deze auteurs ontkennen het belang van wetenschappelijke rigueur niet, maar ze stellen dat de invloed van subjectieve elementen verder gaat dan de loutere keuze van een onderwerp maar ook de benadering ervan stuurt. Een alternatieve visie op de sociologie is die van Mark Elchardus,¹⁰ die nergens het woord ‘objectiviteit’ of ‘waardenvrijheid’ in de mond neemt bij het opbouwen van zijn beeld van de sociologie als wetenschap of van de houding van de socioloog. Zijn conceptie steunt meer op een gevoeligheid voor empirie en samenhang, het volgen van een wetenschappelijke methodiek en een zogenaamde afstandelijke betrokkenheid waarbij “De socioloog is betrokken bij zijn samenleving, maar kan tegelijkertijd voldoende afstand nemen om deze waar te nemen” (Elchardus, 2007, p. 36).

Hij pleit ook voor een respectvolle houding tegenover zijn studieobject “die erin bestaat sociale verschijnselen met enige duurzaamheid en verspreiding, nooit aan dwaasheid, onwetendheid of vergissing toe te schrijven” (Elchardus, 2007, p. 37). Deze houding vereist het inleven in de situatie van zijn studieobjecten. Elchardus lijkt dus het ideaal van waardenvrijheid te vervangen door een meer algemene houding van openheid voor verschillende gezichtspunten en empirisch materiaal. Ook Broom, Selznick en Broom¹¹ (1986, p. 26) eisen niet dat sociale wetenschappers volledig objectief zijn, maar wel dat ze vatbaar zijn voor nieuwe ideeën en alternatieve benaderingswijzen en dat er een mogelijkheid is tot kritiek op bevindingen en interpretaties.

Vanaf de jaren tachtig beginnen auteurs andere visies dan die van henzelf aan te halen. Zo halen sommigen de visie aan van de aanhangers van de zogenaamde ‘standpoint theory’, die het idee van objectiviteit in vraag stellen, omdat iedereen kijkt vanuit een maatschappelijk bepaald perspectief (Broom *et al.*, 1986, p. 29; Laermans, 2011, pp. 32-3). Ook de Frankfurter Schule wordt regelmatig vermeld, met een verwijzing naar haar visie op het onscheidbare karakter van theorie en praxis en haar pleidooi dat wetenschappers zich moeten inzetten voor sociale verandering (Bracke *et al.*, 2010, p. 35; Brutsaert, 1988, p. 32; Laermans, 1999, pp. 42-5; Vincke, 2007, p. 37). De Radical Sociology wordt vermeld omwille van haar stelling dat een maatschappelijk neutrale positie innemen een illusie is, aangezien het zich opsluiten in een ivoren toren in de praktijk een steun voor de status quo betekent (Bracke *et al.*, 2010, p. 35; Brutsaert, 1995, pp. 32-3; Vincke, 2007, p. 37). Het pluralisme binnen de sociologische wereld wordt op deze manier erkend.

Samenvattend kunnen we stellen dat de meeste auteurs blijven verwijzen naar ‘objectiviteit’ of ‘waardenvrijheid’ als na te streven wetenschappelijke idealen, al erkennen de meesten dat het bereiken hiervan niet echt mogelijk is. Anderen streven naar een erkenning van deze waarden en het duidelijk stellen ervan, of geven een andere conceptualisatie van hoe de socioloog hier tegenover moet staan.

Wat doet zo’n socioloog eigenlijk?

Sociologen spenderen vele uren aan het bestuderen van en het nadenken over het sociale leven. Na hard labuur achter de computer hoog in de ivoren toren of na het

af dalen 'in het veld', komen ze tot een stapel bedrukt papier vol interessante sociologische kennis die hopelijk in een wetenschappelijk tijdschrift eindigt. En wat dan? Heeft deze een maatschappelijke functie of gaat het om *l'art pour l'art*? En hoe verhoudt de socioloog zich tot het gebruik van deze kennis? Waar dient die eigenlijk voor, zo'n socioloog?

Sociologen-in-spe die naar een antwoord op deze vragen snakken, vinden alvast een voorsmaakje in hun inleidend handboek sociologie. In zowat alle onderzochte werken in deze periode wordt verwezen naar de bredere maatschappelijke rol die sociologen of hun werk kunnen spelen. Ruwweg gaat het om twee verschillende functies, namelijk het oplossen van 'sociale problemen' en het opnemen van een rol als publieke intellectueel. Hoewel deze beide rollen vrij unaniem naar voren worden geschoven, verschilt de invulling ervan van auteur tot auteur.

De dienstbare socioloog: oplosser van sociale problemen

De Bie begint zijn inleiding met een hoopgevend "de sociologie biedt een oplossing voor tal van problemen in de sociale werkelijkheid zoals: alkoholisme [*sic*], gezinsvergoeding, bevorderen van interne betrekkingen, jeugdmisdadigheid" (De Bie, *s.d.*, p. 1). Ook de meeste andere auteurs halen, op een iets meer bescheiden manier, aan dat sociologische kennis kan aangewend worden om bepaalde sociale problemen te verlichten (Bracke *et al.*, 2010, pp. 33-6; Broom *et al.*, 1986, pp. 25-7; Brutsaert, 1988, p. 14; Dobbelaere, *s.d.*, pp. 44-5; Elchardus, 1996, pp. 8-11; Laermans, 1999, p. 18; Niezing, 1966, pp. 13-5; Versichelen, 1975, p. 4; Vincke, 2007, pp. 36-8; Vranken & Henderickx, 1996, p. 65; Weyns, 2014, p. 21).

Binnen deze stroming is er een opvatting die de socioloog als een soort ingenieur ziet (Brutsaert, 1988; 1995; De Bie, *s.d.*; Dobbelaere, *s.d.*; Versichelen, 1975). De socioloog produceert objectieve kennis die gebruikt kan worden door derden, of deze derden schakelen hem in om zijn vakkennis los te laten op een als problematisch ervaren studieobject.

Het doel van de sociologie blijft in de eerste plaats het verzamelen van kennis. Versichelen maakt dit duidelijk: "Het onmiddellijke doel van de sociologie is het verzamelen van kennis over de menselijke samenleving. Deze kennis staat ten dienste van de wetgever, de leraar, de politieke leider, de sociale werker, enz. In de openbare opinie wordt de sociologie dikwijls verward met de studie van de sociale welvaart, met sociaal dienstbetoon, met sociaal werk, enz. De socioloog treedt echter niet op in het sociaal gebeuren, zoals de fysisch geen bruggen bouwt en de fysioloog geen zieken behandelt" (Versichelen, 1975, p. 16).

Dobbelaere (*s.d.*, pp. 44-5) volgt deze opvatting: sociologie is een van de grondslagen van sociale politiek, maar de discussie en evaluatie van waarden die aan de bron liggen van deze politiek is de taak van de sociale wijsbegeerte.

Ook Brutsaert ziet de taak van de sociologie in de eerste plaats als het verwerven van kennis eerder dan als het oplossen van problemen: "Sociologische kennis kan wel ver-

helderend werken en helpen bij het verwerven van inzicht in sociale problemen zoals jeugd delinquentie, werkloosheid, geweld en armoede en aldus bijdragen tot het formuleren van maatregelen. Sociologische kennis lost evenwel geen sociale problemen op en wordt zeker niet ontwikkeld in functie van deze problemen” (Brutsaert, 1988, p. 14).

Hoewel de meeste auteurs de socioloog schetsen als een medewerker aan het beleid, wordt in toenemende mate ook erkend dat deze onderzoeker kan verrichten voor een ngo of een sociale beweging (Bracke *et al.*, 2010, p. 35; Elchardus *et al.*, 2014, pp. 24-30; Niezing, 1966, pp. 13-5; Vincke, 2007, p. 38).

Het besef groeit ook dat het zich laten inschakelen voor de oplossing van sociale problemen niet los staat van ethische overwegingen. Latere auteurs besteden meer aandacht aan hoe sociologische kennis gebruikt kan worden om bepaalde belangen te dienen, en hoe het bepalen van het onderwerp en de benadering door derden ertoe kan leiden dat er een bepaalde maatschappijvisie gepropageerd of bestendig wordt (Broom *et al.*, 1986, p. 30; Elchardus *et al.*, 2014, pp. 24-30; Laermans, 2011, p. 34; Niezing, 1966, pp. 13-5; Vincke, 2007, pp. 36-7).

Bovendien gaan hierachter bepaalde machtsverhoudingen schuil, die ervoor zorgen dat bepaalde onderwerpen systematisch meer onderzocht worden dan andere.

Laermans merkt dan ook op dat “De empirische sociale probleemsociologie kent dan ook veel meer beoefenaren dan bijvoorbeeld de empirische sociologie van elites. Daarbij speelt tevens de bereidheid vanuit beleidshoekhoek om probleemgericht onderzoek relatief sterk te financieren. Een beetje cynisch ingestelde socioloog zou daarom kunnen opmerken dat de reformistische, beleidsgerichte houding van het gros van zijn collega’s (én van andere sociale wetenschappers) deels een economische afhankelijkheidsverhouding weerspiegelt...” (Laermans, 2011, p. 34).

De socioloog als publieke intellectueel: rationeel verlichter, levenskunstenaar en uniek denker

Een andere mogelijke visie is die van de publieke intellectueel. Dit is iemand die zich mengt in het publieke debat en hierin een prominente positie heeft of hoopt te hebben. In vergelijking met de dienstbare socioloog gaat de publieke socioloog alleen op pad en hoopt hij door middel van sociale kritiek en onderzoek de maatschappelijke orde in beweging te brengen. Hierbij steunt hij op zijn alternatieve benaderingswijze en feitelijke expertise op basis van onderzoek.

Zo kan de socioloog zich laten inspireren door problemen in de samenleving en kan hij bepaalde maatschappelijke opvattingen staven of ontcrachten op basis van empirisch onderzoek (Elchardus, 2007, pp. 29-30; Vranken & Henderickx, 1996, p. 73; Weyns, 2014, pp. 13-4). Iedereen heeft wel een eigen visie op de maatschappij, maar de socioloog beschikt over de middelen en de kennis om het gezond verstand te onderwerpen aan empirische toetsing. Elchardus stelt dat “De kritische functie van de socioloog steunt met andere woorden op de hoop dat een zo nuchter en realistisch mogelijke kijk op de werkelijkheid uiteindelijk de beste kansen biedt op welvaart, welzijn en vrijheid voor iedereen” (Elchardus, 2007, p. 30).

Deze kennis kan aangewend worden om druk uit te oefenen op het politieke bestel of om de aandacht van de publieke opinie te vestigen op een bepaald probleem. Het gaat hier om het confronteren van bepaalde opvattingen met feiten, of het belichten van deze feiten in de hoop dat op basis hiervan wordt opgetreden.

Voor Laermans dient het onderzoek waarderingvrij te gebeuren, maar dit laat zijn sociaalreformistische collega's vrij om "... op de publieke of politieke agenda [te] wegen door individuele moeilijkheden als sociale problemen te duiden op basis van 'harde feiten' en afstandelijk geformuleerde inzichten. Die alarmeren trouwens beleidsverantwoordelijken, sociale organisaties of bewegingen en het brede publiek vaak sneller, en ook méér, dan slagzinnen die voornamelijk morele of politieke verontwaardiging uitdrukken" (Laermans, 2011, p. 34). Wetenschappelijke, objectieve kennis wordt dus een verlichtende rol toegeschreven.

Een andere conceptualisering van de rol van de socioloog is die van de 'levenskunstenaar', die we enkel bij Mark Elchardus (2007, pp. 31-2) terugvinden. Deze sociologen willen "niet alleen meer inzicht bieden, maar ook ons begrip voor anderen en onze waardering voor de subtiliteiten van het samenleven vergroten. Kennis moet voor hen niet alleen dienen om te beheersen en te veranderen. Even belangrijk zijn het leren begrijpen, waarderen, genieten" (Elchardus, 2007, p. 31). Deze sociologen willen het empathisch vermogen aanscherpen ten voordele van wederzijds begrip, of ze willen het sociale leven beschrijven in de terminologie van het dagelijks leven. Ze zijn als het ware een tegengewicht voor de meer afstandelijke, kille rationele wetenschapsmensen die in een lastig jargon praten en die illusies en mythes ontheiligen, al spelen deze lasten volgens de levenskunstenaar ook een positieve rol in het maatschappelijk leven.

Ook Verhoeven (1973) ziet iets in het idee van de socioloog als een soort bemiddelaar. In plaats van te proberen een antwoord te vinden op een pregedefinieerd probleem kan deze de verschillende definities van het probleem in kaart brengen, om zo een betere discussie op gang te brengen en tegelijk de uiteenlopende opvattingen te verduidelijken en te testen aan de feiten. Pas daarna is het de taak om te onderzoeken hoe en waar men kan ingrijpen.

Een andere overweging gaat verder dan het louter bovenhalen van feitenmateriaal en stipt aan dat sociologen een eigen benadering hebben (Bracke *et al.*, 2010, pp. 4-5; Broom *et al.*, 1986, pp. 20-5; Brutsaert, 1988; Dobbelaere, *s.d.*, pp. 38-44; Elchardus *et al.*, 2014, pp. 8-12; Laermans, 2011, pp. 26-9; Niezing, 1966, p. 15; Vranken & Hendrickx, 1996, pp. 69-71; Vincke, 2007, p. 20; Weyns, 2014, pp. 2-28).

Dit is een waardevolle aanvulling op het alledaagse 'gezond verstand', genetische of biologische verklaringen of het economische idee van de rationele actor. Binnen deze denkstroom refereert men wel eens aan de 'sociological imagination' van Charles Wright Mills. De sociologische verbeeldingskracht tilt individuele problemen op tot het niveau van sociale problemen door te wijzen op hun sociale, structurele oorzaken, waardoor ze een tegenwicht vormt voor meer individueel culpabiliserende perspectieven, die kunnen uitmonden in 'victim blaming' (Laermans, 2011, pp. 28-9). Voor Johan Niezing bestaat de publieke rol van de socioloog "...niet zozeer uit het opsommen van feitelijke gegevens, als wel uit het naar voren brengen van een eigen benaderingswijze

van de politieke werkelijkheid, een sociologische wijze van denken misschien, die uitmond in een stellingname” (Niezing, 1966, p. 15).

De sociologische verbeeldingskracht is echter niet het enige perspectief, zo maakt Walter Weyns duidelijk: “Bij de keuze van zijn onderwerpen zal de socioloog gewoonlijk vertrekken van sociale problemen. Hij zal de zaken die in de maatschappij aan de orde zijn, afstandelijk analyseren en verklaren. Maar hoe deskundig hij dit ook doet, de socioloog betreedt het ‘sociale veld’ ook altijd als medespeler, net als iedereen.

De socioloog voegt eigenlijk ook maar één visie toe aan talloze definities en problematiseringen. Een verstandige visie misschien, omdat ze wetenschappelijk gefundeerd is, maar men mag niet de illusie koesteren dat als sociologen spreken, anderen geïnteresseerd luisteren. De kakofonie aan meningen en standpunten over sociale aangelegenheden verstomt nooit – zeker niet in democratieën” (Weyns, 2014, pp. 24-5)

Een aantal auteurs waarschuwt voor de moeilijkheden die gepaard gaan met het ingaan tegen het gezond verstand of opvattingen die bepaalde groepen goed uitkomen. Zo waarschuwt Elchardus dat “De bovenstaande schets van de empirisch-analytische taak van de socioloog hangt in menig opzicht een te idyllisch beeld op van het onderzoeksproces en de activiteiten van de socioloog. Het verwerven en verspreiden van de empirisch-analytische kennis is immers zelden een rustige, conflictloze aangelegenheid [...]. Mensen hebben gevestigde belangen bij een bepaalde kijk en visie op de wereld en zij laten die niet graag op de helling zetten door onderzoek.[...]. Zij zullen proberen een dergelijk besluit te negeren, te trivialisieren of te verwerpen. Zolang dat gebeurt via eerlijk onderzoek, zijn dergelijke conflicten zinvol. Het gebeurt echter ook dat onderzoek moedwillig wordt verzwegen of onmogelijk gemaakt omdat invloedrijke personen en groepen bepaalde conclusies liever niet horen” (Elchardus, 2007, p. 29).

Laermans geeft dan weer mee dat sociale maakbaarheid ook haar grenzen heeft en dat veranderingsdrang dus getemperd of bijgesteld moet worden. Het onderscheid tussen de private en publieke sfeer maakt ingrijpen moeilijk en de “bredere inbedding van sociale bindingen of verbanden in uitdijende sociale netwerken dat sociale sturing nogal eens neerkomt op varen zonder kompas” (Laermans, 2011, p. 35). Hij waarschuwt dat ingrijpen kan leiden tot onbedoelde gevolgen of zelfs tot tegengestelde effecten.

Niet iedereen stelt de publieke rol van de socioloog even centraal. Voor sommigen is die een belangrijk aspect, terwijl anderen duidelijker de grens willen bewaren tussen de sociologie als een wetenschap en wat er buiten de academische wereld mee gebeurt.

Waar Niezing de mogelijkheid ziet om zowel (politiek) socioloog als politicus te zijn en naar wiens mening “de sociale wetenschappen zo langzamerhand een zeker fonds aan inzicht opgebouwd [hebben] dat hun vertegenwoordigers in staat stelt te reageren, ook daar waar nog niet alles volledig empirisch onderzocht is” (Niezing, 1966, p. 15), waarschuwt Brutsaert dat “misverstanden omtrent de aard van de sociologie als wetenschappelijke discipline mede worden veroorzaakt door het feit dat bepaalde sociologen zelf de aandacht op zich, en bijgevolg op de discipline, vestigen door in de media nogal ongecontroleerde uitspraken te doen. Zo worden, onder de dekmantel van de sociologie, geregeld ideologisch getinte of zuiver persoonlijke opvattingen ge-

debiteerd over een of andere ‘geladen’ maatschappelijke aangelegenheid” (Brutsaert, 1988, pp. 14-5). Volgens Bracke en collega’s behoort het dan ook “tot de ethische verantwoordelijkheid om in debatten duidelijk aan te geven wanneer zij/hij haar/zijn rol van wetenschapper verlaat en tot politieke standpunten overgaat” (Bracke *et al.*, 2010, p. 35).

Veranderende handboeken in een veranderende omgeving

In zowat alle handboeken die tot stand kwamen na de uitbouw van de Vlaamse sociologie als zelfstandige wetenschappelijke discipline wordt meer aandacht en plaats geschonken aan kwesties zoals waardenvrijheid, objectiviteit en de rol van de socioloog en de sociologie.

Door de inrichting van licenties en het uitgroeien van de sociologie tot een volwaardige studierichting groeit de nood om studenten een duidelijker beeld te geven van wat een socioloog doet en wat van hem verwacht wordt. Het aantal studenten neemt dankzij de economische groei in de jaren zestig ook fors toe, wat de vraag naar sociologisch onderwijs doet rijzen (Gerard, 1992, p. 97).

Ook komt er in de periode na de Tweede Wereldoorlog meer vraag naar sociologisch onderzoek (De Wit & Jacobs, 2004, pp. 39-40). Sociologie springt mee op deze kar door zich te profileren als een empirische wetenschap eerder dan als abstractie theorievorming van de maatschappij.¹² Dit maakt de socioloog als neutrale vakman nuttiger en aanvaardbaarder voor machthebbers die deze wetenschappelijke expertise willen gebruiken.

Deze beweging naar verwetenschappelijking gaat dus niet ten koste van maatschappelijk engagement, maar dient juist om sociologie de legitimiteit te geven om sociale problemen aan te pakken. Ze beperkt de sociologie echter tot het dienstbaar zijn voor het beleid. In toenemende mate werden sociologen hiervoor ingezet. We zien in de latere handboeken dan ook meer en meer verwijzingen naar hun ervaringen hiermee. Het aanpakken van sociale problemen en het ondersteunen van beleid vinden we bij zowat alle auteurs terug.

In de jongste decennia komt er ook meer aandacht voor het idee van de socioloog als publieke intellectueel. Er komt meer oog voor kwesties van macht bij het tot stand komen en bij het gebruik van sociologische kennis, waarschijnlijk vanuit de groeiende ervaring met dergelijke kwesties van Vlaamse sociologen.

Conclusie

We onderzochten de representatie van de sociologie als wetenschap en de rol van de socioloog in Vlaamse handboeken. Meer bepaald gingen we na welke rol waarden en objectiviteit hierin speelden en hoe de sociologie zich diende te verhouden tot de bredere maatschappij.

Binnen de onderzochte handboeken nemen we een evolutie waar die rond de jaren zestig kan gesitueerd worden. In de periode hiervoor waren de meningen rond deze kwesties verdeeld maar tegelijk minder centraal aanwezig. Rond de jaren zestig zien we dat de invulling van sociologie verandert van een meer abstracte, theoretische en filosofische activiteit naar een zelfconceptie van een empirische, objectieve sociale wetenschap die ten dienste staat van het sociale beleid.

Er komt meer aandacht voor kwesties als objectiviteit en waardenvrijheid, die een belangrijke basis vormen van het wetenschappelijke karakter van de discipline. Meer dan voorheen zijn de meningen rond deze kwesties vrij uniform. Deze zelfrepresentatie maakt van de socioloog een neutrale professional wiens vakkennis door beleidsmakers kan ingezet worden om sociale problemen op een wetenschappelijke manier aan te pakken.

Deze evolutie loopt parallel met de veranderende positie van sociologie als vak en van sociologen aan de universiteit. Sociologie evolueert van een ondersteunend vak naar een volwaardige opleiding en van één van meerdere interesses naar een professioneel, voltijds beroep. De sociologie groeit en differentieert zich in deze periode verder als discipline. In de jongste decennia worden er meer en meer kanttekeningen geplaatst bij het idee van waardenvrijheid, al blijft dit doorgaans een ideaal dat behouden wordt.

Ook komt er meer aandacht voor de rol die sociologen en hun kennis spelen en kunnen spelen en voor machtskwesties die hiermee gepaard gaan. Er wordt meer en meer erkend dat sociologen verbintenissen kunnen aangaan met andere actoren, dat ze als individu kunnen optreden en dat onderzoeksresultaten niet zomaar lineair vertaald worden in beleid.

Welk beeld van de sociologie er in de toekomst aan de studenten zal worden meegegeven weten we nog niet. Die handboeken moeten nog geschreven worden. Of die zullen geschreven worden door de Vlaamse docenten zelf is nog een andere vraag. In heel wat landen grijpt men al snel naar reeds bestaande, buitenlandse handboeken.

Ondertussen worden er steeds meer vragen gesteld bij het lineaire wetenschapsbeeld van de neutrale, objectieve waarheidszoeker die harde feiten levert aan politici die op basis daarvan beslissen (Goeminne & Block, 2014). Ophef over wetenschapsfraude, publieke controverses over klimaatsverandering, vaccinaties, Wetterse aardappelvelden of radicaliseringsmechanismen van Syriëstrijders eroderen de traditionele autoriteitspositie van de wetenschap en wijzen op de verbondenheid van wetenschap, politiek en maatschappij en de beperking van monodisciplinaire benaderingen. Ondertussen duwt de druk om te publiceren en de onzekere arbeidspositie waarin vele academici zich bevinden wetenschappers dieper in een ivoren toren, terwijl de lokroep van valorisatie hen er weer tracht uit te sleuren. Ook het publiek van de docent groeit en verandert, met studenten die steeds meer als consumenten gezien worden en die zich ook zo gedragen.

Wetenschappers uit vele disciplines zijn op zoek naar een antwoord op de vele vragen die de veranderende plaats van de wetenschap en van de universiteit binnen een al evenzeer veranderende maatschappij opwerpt. Ook sociologen zullen zich in de toekomst moeten bezinnen over welk beeld van de wetenschappelijke praktijk zij meegeven aan hun studenten.

Noten

1. Een recente uitgave van dit debat wordt onder de naam “Public Sociology” gevoerd en werd door Michael Burawoy (2005) gelanceerd in zijn voorzittersrede voor de American Sociological Association. Voor eerdere hoofdstukken in dit debat, zie o.m. Haney (2008).
2. Er werd gepoogd om per universiteit en per decennium een handboek te vinden. Dit bleek doorgaans mogelijk, al onderbreken er heel wat boeken, vooral voor de eerste helft van de 20^e eeuw. Wanneer een keuze moest gemaakt worden tussen verschillende handboeken, ging de voorkeur over het algemeen naar boeken die het langst werden gebruikt, boeken die gebruikt werden binnen een opleiding sociologie of binnen een opleiding of faculteit waar het later mogelijk werd om sociologie te studeren.
3. Doceert het vak sociologie van 1927 tot midden de jaren 50 aan de RUG, bekleedt er de eerste leerstoel sociologie en richt er ook het Seminarie voor Theoretische en Toegepaste Sociologie op (Victor & Lebeer, 1963).
4. Flamingant, christelijk filosoof en socioloog die zich voornamelijk laat inspireren door Duitse speculatieve, antiliberale en romantische sociologen (Gerard, 1992, pp. 58-9). Doceerde sociologie in Gent aan psychologen-in-spe. Voor de oorlog was hij voorzitter van de Arbeidsorde, een Vlaams-nationalistische vakbeweging. Komt in contact met de repressie na de oorlog maar zou later in de Senaat en het Europees Parlement zetelen voor de CVP.
5. De Bie doceerde een inleidende cursus sociologie aan de KUL tot eind de jaren zestig. Dob-belaere volgde hem op en zou dit vak meer dan dertig jaar doceren.
6. Marthe Versichelen-Terryn was de eerste vrouwelijke gewoon hoogleraar aan de Universiteit Gent (Van Der Meersch, 2007). Zij nam over van Haesaert in 1960 en doceerde er het inleidende vak sociologie tot Herman Brutsaert dit van haar overnam in de jaren tachtig. Doceerde vanaf 1959 ook aan de VUB.
7. De studie van deze biases, of cognitieve vertekeningen, is uitgegroeid tot een populair onderzoeksgebied binnen de (sociale) psychologie (Zie o.m. Kahneman, 2011). Vreemd genoeg wordt in wetenschappelijke opleidingen veel aandacht besteed aan de kenmerken van allerlei meetinstrumenten, maar relatief weinig aan het belangrijkste instrument van al: het menselijk brein.
8. John Vincke neemt midden de jaren negentig de inleidende cursus in de PSW over van Herman Brutsaert en maakte tot zijn overlijden in 2009 vele studenten, inclusief de auteur, warm voor sociologie.
9. Vranken doceert vanaf de jaren tachtig tot zijn emeritaat in 2009 een inleidende cursus sociologie aan de TEW aan de Universiteit van Antwerpen.
10. Geeft vanaf eind de jaren tachtig tot zijn emeritaat in 2012 de inleidende cursus sociologie aan de VUB. Volgt Johan Niezing op.
11. Handboek gebruikt door Jean Van Houtte. Het is een door Jean Van Houtte en Jef Verhoeven vertaalde en aan de lokale situatie aangepaste versie. Van Houtte doceerde vanaf de jaren zestig tot de eeuwwisseling sociologie aan de universiteit van Antwerpen.
12. Wat opvalt is dat in de handboeken de verwijzing naar de ‘sociografie’ als hulpwetenschap voor de sociologie in toenemende mate wegvalt (wel in Leemans, 1938, p. 5; Brutsaert, 1988, p. 13; Leclercq, 1948, p. 113; Versichelen, 1962, pp. 9-11; De Bie, *s.d.*, p. 127). De sociografie als discipline werd meer gezien als een dataverzamelende, beschrijvende discipline tegenover de meer theoretische, synthetiserende sociologie. Het verdwijnen van de term is waarschijnlijk te wijten aan het feit dat beide taken werden ondergebracht onder het dak van de sociologie.

Bibliografie

- Bracke, P., Van de Putte, B., Van Houtte, M., Vermeersch, H. & Vincke, J. (2010). *Sociologie: een hedendaagse inleiding*. Gent: Academia Press.
- Broom, L., Selznick, Ph. & Broom, D. H. (1986). *Sociologie*. Leuven: Acco.
- Brutsaert, H. (1988). *Sociologie*. Gent: RUG.
- Brutsaert, H. (1995). *Sociologie*. Gent: RUG.
- Burawoy, M. (2005). For Public Sociology. *American Sociological Review*, 70(1), 4-28.
- Crombois, J. (1994). *L'univers de la sociologie en Belgique de 1900 à 1940*. Brussel: Éditions de l'Université de Bruxelles.
- De Bie, P. (s.d.). *Inleiding tot de sociologie*. Leuven: Acco.
- De Bie, P. (1988). *Naissance et premiers développements de la sociologie en Belgique*. Louvain-la-Neuve; Ciaco.
- De Greef, G. (1911). *Introduction à la sociologie* (tome 1). Parijs: Rivière.
- De Wit, K. & Jacobs, A. (2004). Verzilvering van een collectieve inspanning. Context, ontstaan en evolutie van het Tijdschrift voor Sociologie (1980-2004), *Tijdschrift voor Sociologie*, 25(1), 37-70.
- Dobbelaere, K. (s.d.). *Sociologie 1*. Leuven: Acco.
- Elchardus, M. (1996). *Sociologie*. Brussel: Dienst uitgaven VUB.
- Elchardus, M. (2007). *Sociologie: een inleiding*. Amsterdam: Peason Education Benelux.
- Elchardus, M., Spruyt, B. & Vanroelen, C. (2014). *Sociologie: een inleiding*. Amsterdam: Peason Education Benelux.
- Gaus, H. (2002). Ontstaan van de Faculteit Politieke en Sociale Wetenschappen (pp. 11-4). In *s.n., 10 jaar Faculteit Politieke en Sociale Wetenschappen*. Gent: Universiteit Gent. Gent: Faculteit PSW.
- Gerard, E. (1992). *Sociale wetenschappen aan de Katholieke Universiteit te Leuven 1892-1992*. Leuven: Politica cahier.
- Goeminne, G. & Block, T. (2014). De coproductie van feitelijkheden en bezorgdheden: over de plaats van duurzaamheidsonderzoek en de vraag naar relevante kennis. In T. Block & G. Goeminne (red.). *Duurzaamheidsonderzoek in de spiegel. Reflecties op het raakvlak tussen kennis en engagement*. Gent: Academia Press.
- Haesaert, J.P. (1956). *Sociologie Générale*. Brussel: Éditions "Érasme".
- Haney, D. (2008). *The Americanization of Social Science: Intellectuals and Public Responsibility in the Postwar United States*. Philadelphia: Temple University Press.
- Kahneman, D. (2011). *Thinking, Fast and Slow*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Laermans, R. (1999). *Communicatie zonder mensen. Een systeemtheoretische inleiding in de sociologie*. Amsterdam: Boom.
- Laermans, R. (2011). *Sociologie*. Leuven: Acco.
- Leclercq, J. (1948). *Introduction à la sociologie*. Leuven: Etablissement Ceuterick.
- Leclercq, J. (1959). *Introduction à la sociologie*. Leuven: Nauwelaerts.
- Leemans, V. (1938). *Inleiding tot de sociologie*. Antwerpen: Standaard-boekhandel.
- McCarthy, E. D. & Das, R. (1985). American Sociology's Idea of Itself: A Review of the Textbook Literature From the Turn of the Century to the Present. *History of Sociology*, 5, 21-43.
- Niezing, J. (1966). *Inleiding tot de politieke sociologie*. Assen: Van Gorcum.
- Platt, J. (2008). *Introduction*. *Current Sociology*, 56(2), 147-64.
- Van Der Meersch, A.M. (2007). *Een universitaire loopbaan voor vrouwen aan de Universiteit Gent (1901-1965). Een glazen plafond?* Gent: Archief UGent/Academia Press.

- Verhoeven, J.C. (1973). *Sociologie*. Leuven: Acco.
- Versichelen, M. (1962). *Sociologie: leergang gedoceerd aan de Rijksuniversiteit te Gent*. Gent: RUG.
- Versichelen, M. (1975). *Sociologie: studie van de maatschappelijke organisatie*. Gent: RUG.
- Victor, R. & Lebeer, L. (1963). *Het werk van prof. J. Haesaert*. Brussel: Koninklijke Vlaamse academie voor wetenschappen, letteren en schone kunsten van België.
- Vilroxx, J. (1977). Sociologie opleidingen in België. In V. Longman (Ed.), *Studeren in de sociologie* (pp. 42-63). 's Gravenhage: Nijgh en Van Ditmar (Boekaflevering 77 Mens en Maatschappij).
- Vincke, J. (2007). *Sociologie: Een klassieke en hedendaagse benadering*. Gent: Academia Press.
- Vranken, J. & Henderickx, E. (1996). *Het speelveld en de spelregels: een inleiding tot de sociologie*. Leuven: Acco.
- Vranken, J., Henderickx, E. & Vanmarcke, L. (2008). *Het speelveld en de spelregels: een inleiding tot de sociologie*. Leuven: Acco.
- Weyns, W. (2014). *Inleiding tot de sociologie. Syllabus 2014-2015*. Leuven: Acco.
- Wils, K. (2001). Sociologie. In R. Halleux, G. Vanpaemel, J. Vandersmissen & A. Despy-Meyer (Eds.), *Geschiedenis van de wetenschappen in België. 1815-2000* (pp. 305-22). Brussel: Dexia; Tournai: La Renaissance du Livre.

Abstract

We investigated how sociology and the role of the sociologist have been represented in a selection of introductory sociology textbooks. These textbooks date back to the beginning of the twentieth century up until now and have been used or have likely been used at one or more of the Flemish universities of Brussels, Antwerp, Leuven and Ghent. More specifically we highlight how sociology is represented as a science, the role of values and objectivity, the possible public role of the sociologist and his or her knowledge, and how this representation evolves through time. These themes are less prevalent in the first half of the twentieth century, yet at the same time they are subject to more varied interpretations. Sociology is seen more as a social philosophical reflection and taxonomy of society. The aforementioned themes become more uniform and widespread starting from the sixties. Sociology is represented more as an objective, empirical science that can serve social policy and can help resolving social problems. This evolution parallels the expansion and institutionalization of the sociology as a scientific discipline and the accompanying professionalization of sociology as an occupation. In the last three decades, differing viewpoints on these matters are mentioned more often, as well as more social reformist and public intellectual positions. The role of values and power in the production and utilization of sociological knowledge also receives more attention in textbooks.

Keywords

Sociology of sociology, textbooks, sociology in Flanders, sociology of science, history of sociology